

УДК 336.711.65

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ОБЛІКУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

О. Скаско

*Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України*

Досліджено бухгалтерський облік кредитних операцій банків за термінами надання та своєчасністю виконання первинно укладених договорів. На цій основі запропоновано рекомендації з удосконалення діючої на сьогодні в Україні методики бухгалтерського обліку кредитних операцій, що забезпечить більш реальне відображення в фінансовій звітності наявних ризиків банків та стан ліквідності.

Ключові слова: облік, банківські установи, пролонгована, відстрочена заборгованість, короткотермінові, середньотермінові, довготермінові кредити, фінансова звітність.

Сучасний стан розвитку економіки в державі потребує постійної уваги до банківської системи, проведення політики, спрямованої на створення сприятливих умов для її стабільного та ефективного функціонування.

Банки є однією із найважливіших структур ринкової економіки, що яскраво проявляється сьогодні в Україні та в усьому світі через наявну банківську кризу (припинено кредитування, існує недовіра до безпечності банків з сторони вкладників), яка вкрай негативно впливає на всю економіку.

Кредитно–банківська система за умов ринку відіграє важливу роль у підвищенні ефективності економіки країни. Через неї проходить гігантський обсяг грошових розрахунків та платежів господарських організацій і населення, вона мобілізує і перетворює в активно діючий капітал тимчасово вільні грошові кошти, заощадження і доходи юридичних і фізичних осіб. З цієї причини всі юридичні і фізичні особи завжди цікавляться фінансовою звітністю банків, яка дозволяє їм отримати значний обсяг інформації про якісні та кількісні характеристики діяльності банківських установ.

Звітність ж банків формується на основі стандартів та правил бухгалтерського обліку, які в повній мірі мають розкривати якість активних операцій, кількісні показники наявних ризиків та обсягів резервів, стан ліквідності, обсяг власного капіталу тощо. Найбільше уваги завжди приділяють обсягу власного капіталу та якості кредитного портфеля, якому в активних операціях, загальних доходах належить основне місце і притаманний найбільший ризик впливу на стан надходжень та капіталу. З цієї причини дослідження повноти відображення в бухгалтерському обліку кредитних операцій за економічним та юридичним змістом є надзвичайно актуальним.

За строками користування з визначення ризиків при формуванні резервів кредит поділяється на строковий (короткостроковий, довгостроковий), відстрочений (пролонгований), прострочений та сумнівний до повернення. Короткостроковий кредит – кредит до одного року. Короткострокові позики можуть надаватись банками у випадку тимчасових фінансових ускладнень, що виникають у зв'язку з витратами виробництва (обігу), не забезпеченими надходженням коштів у відповідному періоді. Довгострокові кредити – більше одного року. Надаються під забезпечення заставою (майном, майновими правами, цінними паперами), гарантією. Можуть надаватись для формування основних засобів, на капітальні витрати по реконструкції, модернізації, розширенні вже діючих основних засобів, на нове будівництво, на приватизацію тощо.

Кредит, по якому закінчився строк повернення, встановлений в кредитному договорі між банком та позичальником, а позичені кошти при ньому не повернені останньому називається простроченим.

Відстрочений (пролонгований) – це кредит чи його частина, строк повернення по якому перенесено на прохання позичальника на пізнішу дату. Відстрочка погашення кредиту оформлюється додатковою угодою до основного кредитного договору та супроводжується, як правило, встановленням більш високої процентної ставки. До відстрочених кредитів відносяться пролонговані кредити.

На сьогодні пролонговані кредити банки враховують при класифікації кредитів у групи ризику з метою розрахунку резерву під кредитні ризики як якість обслуговування боргу. За результатами класифікації кредитного портфеля визначається категорія кожної кредитної операції: “стандартна”, “під контролем”, “субстандартна”, “сумнівна” чи “безнадійна” [1].

Проте, зазначена класифікація кредитів знаходить відображення не у фінансовій, а статистичній формі звітності № 604 “Звіт про формування резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями”, яка доступна лише Національному банку. Всі ж клієнти, потенційні контрагенти банку не мають доступу до цієї інформації і відповідно не володіють інформацією про наявні його ризики.

Основною особливістю сьогоднішньої кризи у банківській системі є суттєвий вплив недостатньої ліквідності, яка є в свою чергу наслідком розривів між термінами повернення пасивів (депозити фізичних та юридичних осіб) та термінами отримання платежів навіть за строковими кредитами (прострочені і сумнівні до повернення недоцільно враховувати, оскільки вони в момент виникнення вже впливають на стан ліквідності). Тому на порядок денний різко постає актуальне питання – правильність, об’єктивність та повнота обліку строкових кредитів, які скрито впливали і впливають на ліквідність банку та можливість її оцінки різними юридичними і фізичними особами.

Найсуттєвішою проблемою ми бачимо те, що питома вага пролонгованих кредитів суттєво фактично за економічним змістом операцій зростає, а в бухгалтерському обліку такий стан активів не знаходить відображення, оскільки операції з продовження строку дії (пролонгації) кредитних договорів відображаються у бухгалтерському обліку за такими ж відповідними рахунками з обліку короткострокової або довгострокової заборгованості Плану рахунків банків України залежно від строку, що визначається від дати пролонгації договору до дати їх погашення. Тобто у обліку пролонговані кредити відображаються як строкові, тим самим збільшений потенційний ризик неповернення кредитів скритий від користувачів, які бажають проаналізувати звітність банку і отримати інформацію про його кредитний ризик [6].

Для прикладу і підтвердження наведеної інформації наводимо дані про структуру кредитних вкладень банківської системи України за термінами погашення за період 2004–2008 років (див. таблицю).

Структура кредитних вкладень банківської системи України впродовж 2004–2008 років
[4, с. 25, 5, 19, 6, с. 31–32], млрд грн

За станом на	Кредитний портфель, усього	Кредити суб'єктам господарювання	Кредити фізичним особам	Строкові	Прострочені та сумнівні до повернення
01.01.2004	73,4	57,9	8,9	70,9	2,5
01.01.2005	97,2	72,9	14,6	94,0	3,1
01.01.2006	156,4	109,0	33,1	153,0	3,4
01.01.2007	269,7	167,7	77,8	265,2	4,4
01.01.2008	429,8	276,2	153,6	423,4	6,4
01.01.2009	741,5	472,6	268,9	723,5	18,0

З даних таблиці видно, що хоча в банках і поступово налагоджувалась кредитна дисципліна, однак сума прострочених кредитів збільшилася в 9,5 раза і виявилась недостатньо суттєвою в процентному виразі – 2,5% (18 млрд грн) загального обсягу кредитного портфелю, що не дуже насторожувало як банки, так і урядовців та всіх громадян. Крім того, ще 3-5 відсотків загального обсягу кредитного портфелю становили пролонговані кредити, які ще в умовах економічного зростання становили загрозу своєчасного повернення та не знаходили відображення у фінансовій звітності. З початком економічної кризи в Україні питома вага пролонгованих кредитів суттєво зростає, оскільки банки відстрочують платежі все новим і новим позичальникам, які отримали

фінансові труднощі щодо погашення заборгованості і гарантії погашення ними в майбутньому зовсім банки не отримали. Обсяг таких кредитів за неофіційною інформацією на кінець першого кварталу 2009 року становить 25–30% загального обсягу кредитного портфелю. Така цифра є суттєвою, а відображення її у балансі достовірно показало б ризики банку та стан наявної та майбутньої ліквідності.

План рахунків банків України, складений за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку впродовж декількох років забезпечував використання в бухгалтерському обліку рахунків пролонгованої заборгованості і, враховуючи наведені вище обґрунтування, свідчить, що доцільно повернутись до такої практики, удосконаливши її відповідно до сучасного стану пропонуваніх банками кредитних послуг клієнтам, практичного досвіду банківського нагляду за діяльністю банків.

Наступною проблемою є відображення у бухгалтерському обліку кредитів за термінами надання, які в бухгалтерському обліку та, відповідно, у фінансовій звітності відображаються на рахунках короткотермінових (до одного року) і довготермінових (більше одного року) кредитів. Такий підхід, на нашу думку, свідчить про недосконалість механізмів обліку кредитних операцій, оскільки будь-яка фізична особа не може на основі фінансової звітності банку правильно проаналізувати його ліквідність. Так, наприклад, у банку значний обсяг кредитів може бути на термін трохи більший за рік, а фізична особа буде собі уявляти, що це кредити на п'ять, десять чи двадцять років. Таким чином без наявності економічних підстав може відмовитись від співпраці з цим банком. Може бути і зворотня ситуація, коли кредити фактично видані на дуже тривалі терміни (10–25 років), а працівники банку чи інші зацікавлені особи будуть переконувати фізичну особу, що терміни їх кредитів є до двох років і імовірності втрати ліквідності, платоспроможності немає.

У минулому положення НБУ “Про кредитування”, яке втратило чинність більше 5 років тому, передбачало класифікацію кредитів за термінами надання на:

- короткотермінові (до одного року);
- середньострокові (від одного до трьох років);
- довгострокові (більше трьох років).

Така класифікація і облік кредитів може і не є повною, проте дозволяє відображати в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності більш реальний стан ліквідності банку.

Аналогічно класифікованим кредитам у групи ризику (наведено вище), достатньо широкий обсяг інформації про стан ліквідності відображають банки лише у формах статистичної звітності, які подаються Національному банку України.

Враховуючи сьогодишню ситуацію щодо стану ліквідності значної кількості банків в Україні, суспільство для відновлення довіри до банківських установ буде вимагати набагато більшого обсягу інформації про їх діяльність. Цього можна досягти завдяки розробленим рекомендаціям по удосконаленню методики обліку кредитних операцій як банків, так і інших суб'єктів господарювання на основі проаналізованого у статті матеріалу, а саме:

- необхідно запровадити методику обліку відстроченої (пролонгованої) заборгованості за кредитними операціями, передбачивши в Плані рахунків банків України рахунки для обліку пролонгованої заборгованості в залежності від терміну її виникнення. Наприклад, від одного до трьох місяців та від трьох місяців до одного року. Привілегією банків може бути ж можливість відображення відстроченої заборгованості впродовж місяця на рахунках строкової. За цей час банк має врегулювати з позичальником всі моменти щодо наявних проблем та перспектив по погашенню кредиту;

- розширити облік кредитних операцій за термінами надання, отримання шляхом передбачення в Плані рахунків банків України рахунків для обліку короткотермінової (до 1 року), середньотермінової (від 1 до 3 років) та довготермінової заборгованості (більше 3 років). Не зайвим буде і більш розширений бухгалтерський облік кредитної заборгованості за термінами надання.

Аналогічний порядок відображення в бухгалтерському обліку кредитної заборгованості можна запровадити і для підприємств, організацій, що забезпечить можливість глибокого та ефективного аналізу їх ліквідності більш ґрунтовно.

1. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999р., № 996-XIV.
2. “Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України”, затверджена постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р., № 481.
3. *Крупка М.І., Скаско О.І.* Тенденції та проблеми формування ринку кредитних послуг в Україні // Вісн. нац. банку України. – 2007. – № 11. – С. 31–32.
4. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене Постановою Правління НБУ від 06.06.2000р., № 279.
5. “Основні показники діяльності банків України на 01.01.2008 року” // Вісн. нац. банку України. – 2008. – № 2. – С. 25.
6. “Основні показники діяльності банків України на 01.01.2009 року” // Вісн. нац. банку України. – 2009. – № 2. – С. 19.

IMPROVEMENT OF METHOD OF ACCOUNT OF CREDIT OPERATIONS OF BANK

O. Skasko

Lviv institute of banking of University of banking of the National bank of Ukraine

In the article investigational a record-keeping of credit operations of banks is after the terms of grant and timeliness of implementation of the initially celled agreements. On this basis recommendations are offered on the improvement of operating for today in Ukraine of method of record-keeping of credit operations of, which will provide more real reflection in the financial reporting of present risks of banks and state of liquidity.

Key words: account, bank institutions, prolonged, a debt, short-term, long-term credits, financial reporting, is deferred.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ УЧЕТА КРЕДИТНЫХ ОПЕРАЦИЙ БАНКА

O. Скаско

*Львовского института банковского дела Университета банковского дела
Национального банка Украины*

Исследовано бухгалтерский учет кредитных операций банков за сроками размещения и своевременностью исполнения первично укладенных договоров. На этой основе предложено рекомендации по усовершенствованию действующей на сегодня в Украине методики бухгалтерского учета кредитных операций, что обеспечит более реальное отображение в финансовой отчетности имеющихся рисков банков и состояние ликвидности.

Ключевые слова: учет, банковские учреждения, пролонгированная, отсроченная задолженность, краткосрочные, среднесрочные, долгосрочные кредиты, финансовая отчетность.